

ГАЛУЗЕВА, МІЖГАЛУЗЕВА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 65.012.123

С. В. Калабухова, канд. екон. наук, доц.,
професор кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИДІВ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті узагальнено підходи до класифікації видів економічного аналізу, що наводяться сучасними науковцями. Запропоновано новий підхід до класифікації аналітичного забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності, який ґрунтується на діалектичних закономірностях розвитку економічних процесів. За такого підходу систематизовано види аналітичного забезпечення лише за трьома класифікаційними ознаками: часова, просторова і топологічна.

В статье обобщены подходы к классификации видов экономического анализа, которые представлены современными учеными. Предложен новый подход к классификации аналитического обеспечения управления субъектами предпринимательской деятельности, который основывается на диалектических закономерностях развития экономических процессов. При таком подходе систематизированы виды аналитического обеспечения лишь по трем классификационным признакам: временной, пространственный и топологический.

In the article, going is generalized near classification of types of economic analysis, which are presented modern scientists. The new going is offered near classification of the analytical providing of management the subjects of entrepreneurial activity, which is based on dialectical conformities to law of development of economic processes. At such approach the types of the analytical providing are systematized only on three classification signs: temporal, spatial and topological.

Ключові слова: економічний аналіз, економічна аналітика, аналітичне забезпечення управління економічними процесами, класифікація видів, топологічна ознака, часова ознака, просторова ознака

Ключевые слова: экономический анализ, экономическая аналитика, аналитическое обеспечение управления экономическими процессами, классификация видов, топологический признак, временной признак, пространственный признак

Key words: economic analysis, economic analytic, analytical providing of management economic processes, classification of kinds, topological sign, temporal sign, spatial sign

Постановка проблеми. Прийняття управлінських рішень на підприємстві в сучасних умовах є досить складним завданням. Для їх обґрунтування необхідно виявляти та прогнозувати існуючі й потенціальні проблеми, виробничі та фінансові ризики, виявляти вплив ухвалених рішень на рівень доходів суб'єктів господарювання. Тому опанування методики економічного аналізу керівниками різних напрямків є складовою їх професійної підготовки.

Об'єктивні процеси розвитку продуктивних сил суспільства спричиняють формування нових, складніших процесів управління економічними, соціальними, екологічними та іншими процесами суб'єктів різних рівнів. Усе це в свою чергу, викликає необхідність формування нової концепції аналітичного забезпечення управління підприємствами, яка забезпечуватиме інформаційні потреби менеджменту, власників і працівників окремого суб'єкта господарювання.

Класифікація широко застосовується в усіх науках, як один із основних способів упорядкування і систематизації матеріалу, що досліджується. Класифікація елементів відбувається на основі зв'язку між ними, що виражається в їх розміщенні у пев-

ній послідовності щодо окремих загальних принципів. Отже, класифікація є закономірним процесом дослідження сутності об'єктів (явищ, процесів). Чим більше виділено ознак класифікації, тим вищий ступінь пізнання досліджуваних об'єктів. Тому при трансформації економіки підприємства відбувається розширення складу досліджуваних об'єктів аналітичної науки і відповідно напрямів і видів економічного аналізу.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання, що розкривають типологію аналітичного забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності, розглядаються у більшості праць вітчизняних авторів, дослідників країн СНД і зарубіжних учених і, як правило, пов'язані із класифікацією видів економічного аналізу господарської діяльності.

В пошуках правильного вирішення проблеми класифікації видів аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання було прослідковано історичний розвиток видів економічного аналізу та встановлено, що в усіх класичних підручниках і навчальних посібниках питання характеристики основних видів і напрямів економічного аналізу виділено або окремим пунктом, або темами (видання М. І. Баканова, С. Б. Барнгольд, Ф. Ф. Бутинця, М. А. Вахрушиної, В. В. Ковальова, І. Д. Лазаришиної, М. В. Мельник, Є. В. Мниха, Г. В. Савицької, Н. Н. Селєзньової, О. В. Соловйової, Л. Н. Чечевіциної, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета та ін.).

З погляду на існуючу різнобарвність класифікації видів економічного аналізу суперечливість має класифікаційна ознака за часом проведення аналізу. Зокрема, деякі автори виділяють чотири групи, а деякі — лише три, хоча за логікою визначення самого поняття часу (минуле, теперішнє, майбутнє) їх може бути лише три. Також більшість дослідників ототожнюють поняття перспективного, прогнозного та стратегічного аналізу, зводячи їх до елементарних синонімів.

Постановка завдання. Необхідно підкреслити, що до сьогодення часу так і немає єдиного підходу серед вчених і практиків до питання класифікації економічного аналізу. Наявність суперечностей економістів призводить не до модифікації класифікаційних ознак у деяку змістовно-логічну систему, а, навпроти, веде до розбалансованості видів і форм економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повнота і обґрунтованість класифікації завжди визначалась критеріями, які застосовуються. Відсутність єдності у виборі принципу для класифікації ускладнює вирішення багатьох питань теорії і практики економічного аналізу. Практично кожний дослідник обґрунтовує власні підходи до вибору ознак класифікації, потребу виокремлення нових видів і напрямів, повністю або частково використовуючи нагромаджений досвід з цих питань.

У сучасній навчальній економічній літературі з аналізу господарської діяльності підприємств пропонуються класифікації за різними ознаками його використання і проведення. Класифікацію видів економічного аналізу, що наводиться різними авторами, узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Класифікаційна ознака \ Автори	Мошенський С. З, Олійник О. В. [1, с. 25]	Загородній А. Г., Білик М. С., Кіндрацька Г. І. [2, с. 84—96]	Чумаченко М. Г. та інші [3, с. 45—51]	Попович П. Я. [4, с. 34—36]	Савицька Г. В. [5, с. 20—24]	Шадріна Г. В. [6, с. 14—17]	Купалова Г. І. [7, с. 91—93]	Грабовецький Б. С. [8, с. 11—13]	Олійник О. В. [9]	Мних С. В. [10, с. 45—61]	Лазаришина І. Д. [11, с. 283—286]
	1. Часова (за терміном прийняття управлінських рішень)										
— попередній (перспективний), у т. ч.:	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
— стратегічний	+	+	+		+		+	+	+	+	+
— тактичний (короткостроковий)					+		+				

Продовження табл. 1

Класифікаційна ознака \ Автори	Мошенський С. З., Олійник О. В. [1, с.25]	Загородній А. Г., Білик М. С., Кіндраць- ка Г. І. [2, с.84—96]	Чумаченко М. Г. та інші [3, с.45-51]	Попович П. Я. [4, с.34-36]	Савицька Г. В. [5, с.20-24]	Шадріна Г. В. [6, с.14- 17]	Купалова Г. І. [7, с.91-93]	Грабовецький Б. Є. [8, с.11-13]	Олійник О. В. [9]	Мних Є. В. [10, с.45-61]	Лазарішина І. Д. [11, с.283—286]
— наступний (ретроспективний, послі- довний), у т. ч.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
— оперативний (ситуаційний)	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
— підсумковий (поточний)		+	+	+	+	+		+	+		
2. Просторова											
— міжгосподарський (міжфірмовий)	+		+		+	+	+				
— внутрішньогосподарський	+		+		+	+	+			+	
3. За суб'єктами											
— внутрішній	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+
— зовнішній	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+
4. За змістом											
— комплексний (повний)		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
— локальний (цільовий)				+				+			+
— тематичний (експрес-аналіз)		+	+	+	+	+	+	+	+	+	
5. За об'єктами (аспектами, функціо- нальними сферами) управління											
— техніко-економічний (виробничий, операційний)	+	+	+	+	+	+	+			+	
— фінансово-економічний (фінансовий)		+	+		+	+	+				+
— соціально-економічний (аналіз кадрів)	+	+			+	+	+			+	
— економіко-статистичний	+		+		+	+	+				
— економіко-екологічний	+			+	+	+	+				
— економіко-правовий				+							
— маркетинговий	+	+			+	+	+	+		+	+
— аудиторський (бухгалтерський)						+					
— інноваційний (інвестиційний)		+			+		+			+	+
6. За методикою (характером) дослі- дження об'єктів											
— порівняльний, у т. ч.:	+	+					+				
— горизонтальний		+				+					
— вертикальний		+				+					
— трендовий		+				+	+				
— діагностичний	+	+		+	+						
— факторний (кількісний)	+	+		+	+	+	+				
— маржинальний	+	+		+	+	+	+				
— функціонально-вартісний	+	+	+	+	+	+	+	+		+	
— економіко-математичний		+		+	+						
— системний				+							
— стохастичний				+							
— якісний					+						
— фундаментальний					+						
— ситуаційний					+		+				

Закінчення табл. 1

Класифікаційна ознака \ Автори	Мошенський С. З., Олійник О. В. [1, с.25]	Загородній А. Г., Білик М. С., Кіндраць- ка Г. І. [2, с.84—96]	Чумаченко М. Г. та інші [3, с.45-51]	Попович П. Я. [4, с.34-36]	Савицька Г. В. [5, с.20-24]	Шадріна Г. В. [6, с.14- 17]	Купалова Г. І. [7, с.91-93]	Грабовецький Б. Є. [8, с.11-13]	Олійник О. В. [9]	Мних Є. В. [10, с.45-61]	Лазарішина І. Д. [11, с.283—286]
7. За повнотою охоплення											
— суцільний	+	+			+	+	+		+	+	+
— вибірковий	+	+			+	+	+		+	+	+
8. За рівнем автоматизації											
— ручний	+								+		
— комп'ютеризований	+								+		
— автоматизований	+								+		
9. За періодичністю проведення:											
— циклічний (періодичний)		+							+	+	
— разовий (епізодичний)		+							+	+	
— систематичний									+		
10. За особливості інформаційної бази											
— управлінський		+	+	+				+		+	
— фінансовий		+	+	+				+		+	
11. За організаційною формою											
— централізований									+	+	
— децентралізований									+	+	
— інтегрований (змішаний)									+		

Наведені у табл.1 результати систематизації та порівняльного аналізу підходів дослідників щодо визначення переліку класифікаційних ознак економічного аналізу підтверджують, що одним із найбільш різноманітних, багаточисельних і водночас дискусійних є групування за об'єктами управління, за формою досліджуваних економічних відносин, за сутністю аналізованих об'єктів, за аспектами дослідження, за призначенням результатів (інтерпретація назви класифікаційної ознаки різниться у літературних джерелах).

Отже, більшість авторів виділяють техніко-економічний аналіз, соціально-економічний аналіз, економіко-екологічний, функціонально-вартісний, виходячи, як правило, з таких міркувань. Керована система (система, якою управляють, об'єкт управління, діяльність суб'єкта господарювання), складається з окремих підсистем: економіки, техніки, технології, організації виробництва, соціальних умов праці, природоохоронної (екологічної) діяльності тощо. Відповідно для дослідження причинно-наслідкових зв'язків, що є результатом взаємодії економічних явищ і процесів з технічними, соціальними, екологічними, використовують відповідні (перераховані вище) види економічного аналізу.

Описану в літературі класифікацію видів економічного аналізу умовно можливо поділити на три групи: загальну (повну), неповну і непослідовну. В значній частині радянської і вітчизняної економічної літератури зазвичай описується неповна класифікація видів аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання, яка не дозволяє розширювати межі досліджень, гальмує в розробку нових напрямів розвитку аналітичних досліджень, вивчення їх ефективності.

У ході досліджень виявлено, що частіше зустрічаються такі помилки при розробці класифікації видів економічного аналізу: 1) відсутня цільова установка для поді-

лу аналізу на відповідні групи; 2) відсутність критеріїв поділу видів економічного аналізу або неправильний їх вибір; 3) відсутня розгорнута аргументація і теоретичне обґрунтування запропонованим положенням, що суттєво обмежує можливості їх застосування.

Вважається доцільним зупинитися на підході до філософського розуміння суті видів економічного аналізу, запропонованого проф. І. Д. Лазаришиної. На її думку, слід відокремлювати поняття «виду» та «форми» економічного аналізу. Зокрема, вид економічного аналізу інтерпретується як впорядкована сукупність елементів понять, методичних прийомів, підходів до вивчення економічних явищ та процесів, а форма економічного аналізу — як спосіб вираження його видів за ознаками, що необхідні суб'єкту господарювання для прийняття рішень на відповідній стадії процесу управління [11, с. 285].

Визнаючи умовність змісту поняття «вид» економічного аналізу важливо не допускати його змішування з поняттями «форма» і «метод». Це дозволить уникнути термінологічної плутанини. Відповідний вид аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання може бути організований в різних формах і різними методами. Категорія форми виражає внутрішню структуру, будову, зв'язок і спосіб взаємодії частин і елементів явища.

Слід відмітити, що вітчизняними науковцями також розглядаються питання структуризації економічного аналізу. Зокрема у підручнику за ред. А. Г. Загороднього [2, с. 22—26] стверджується, що доцільно розрізняти три основні підходи до структуризації економічного аналізу на рівні суб'єкта господарювання: елементний, функціональний і процесний. Елементний підхід є традиційним, за якого економічний аналіз для з'ясування причин зміни певних показників та пошуку резервів підвищення ефективності діяльності підприємств поділяють на три основні складові: ресурси, виробничий процес, результати. При функціональному підході внутрішнє середовище підприємства розглядається як сукупність окремих функціональних сфер, таких як маркетинг, виробництво, фінанси, кадри, інновації, стан яких визначає його економічний потенціал. Процесний підхід сприяє розумінню технології аналітичного процесу через реалізацію функцій: оцінювальної, діагностичної та прогнозної.

Класифікація — це термін логіки, який означає поділ певної сукупності об'єктів на окремі складові частини за чітко визначеними ознаками, які повинні бути суттєвими для всіх об'єктів, які виділяються за цією ознакою. Зважаючи на те, що класифікація є видом поділу понять, то при її здійсненні необхідно дотримуватися певних правил: повноти поділу, наявності єдиної підстави, виключності, та послідовності. Сутність повноти поділу полягає в тому, що сукупність членів поділу повинна дорівнювати обсягу поняття, що дозволяє уникнути занадто вузького, або широкого поділу. Виключність передбачає, що окремі члени поділу повинні включати одне одного. Послідовність поділу впливає з попереднього правила та полягає у неможливості включення до класифікації за певною підставою окремих членів різного порядку.

Створюючи класифікаційні основи аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання необхідно, перш за все, виходити з розуміння поглибленої розробки самої науки про аналітичні дослідження, її теорії та методології і вдосконалення практики. Необхідно пам'ятати, що класифікація аналітичного забезпечення управління суб'єктами підприємництва потрібна лише для: а) наукової розробки основ теорії аналізу й аналітики; б) подальшого вдосконалення практики прийняття управлінських рішень; в) покращання підготовки і підвищення кваліфікації аналітиків; г) підвищення ефективності та якості всієї аналітичної роботи. Якщо класифікація не відповідає цьому рівню, вона недоцільна та непотрібна.

Необхідно зауважити, що при дослідженні економічних явищ і процесів більшість дослідників використовують евклідовий простір, але це є досить суб'єктивним. Такий підхід передбачає симетрію та ідеальність форм, що не є характерним для вираження функціонування та розвитку економічних систем. Сьогодні інформаційні перетворення складних соціально-економічних процесів підтвердили не-

правомірність використання традиційних методів і моделей аналізу господарських процесів, що ґрунтуються на лінійному мисленні, на екстраполяції від наявного.

Головною задачею розвитку аналітичного забезпечення системи управління діяльністю суб'єктів господарювання постає адекватний опис топології прийняття управлінських рішень, адже найфундаментальніше поняття топології — неперервність. Неперервне відображення деформує простір, не розриваючи його, при цьому окремі точки або частини простору можуть поєднатися, але близькі точки залишаються близькими.

Базуючись на застосуванні системного підходу як методологічної бази дослідження, пропонуємо систематизувати основні види аналітичного забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності таким чином (рис. 1).

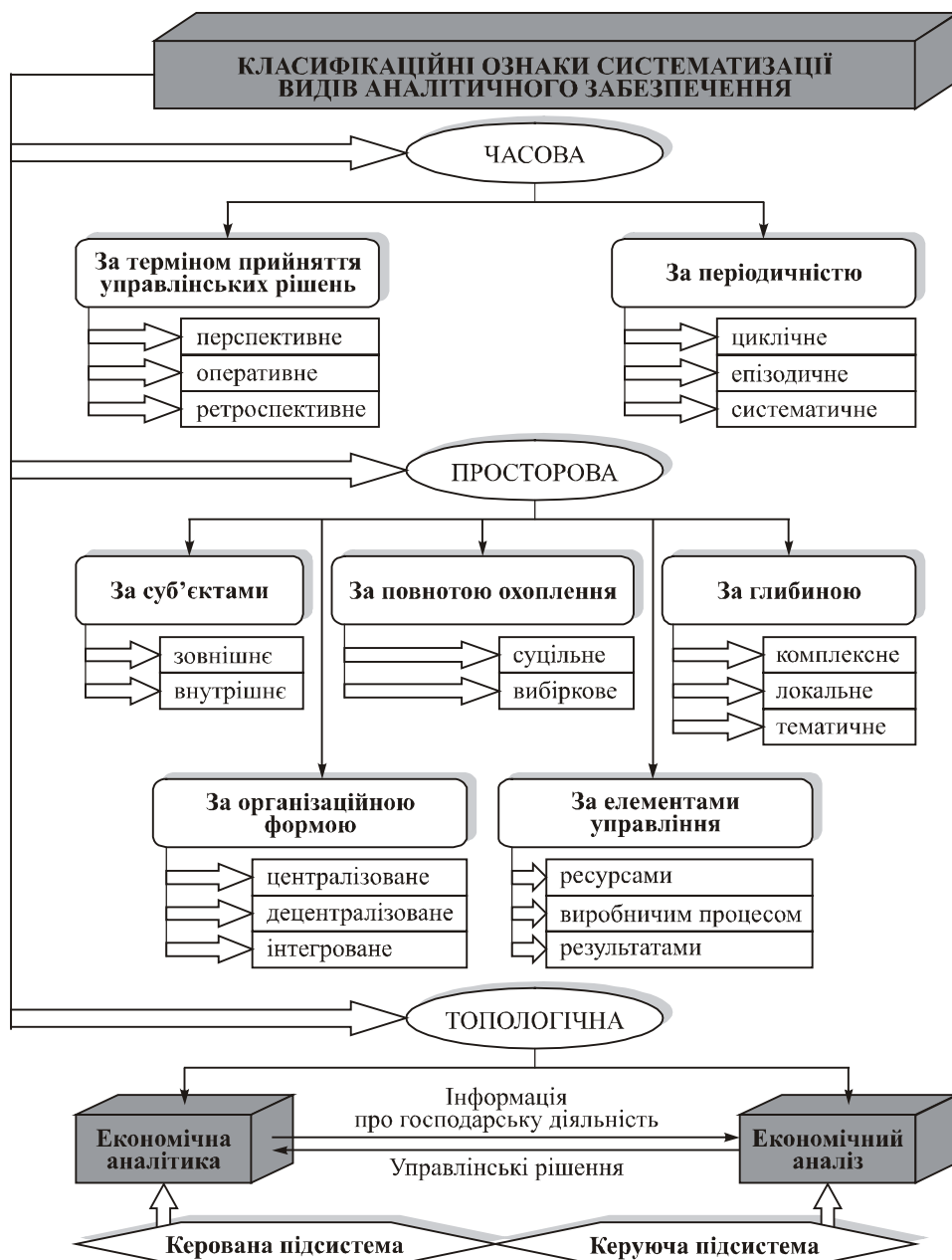

Рис. 1. Систематизація видів аналітичного забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності

Висновки з проведеного дослідження. З проведеного дослідження видно, що існують різні підходи до класифікації економічного аналізу із застосуванням різних класифікаційних ознак. Це зумовлено тим, що аналітичній обробці підлягає різноманітна за обсягом і змістом інформація про різні сторони діяльності, оцінку якої здійснюють різні групи користувачів відповідно до своїх потенційних інтересів і потреб соціально-економічної формації.

Задля збереження та розвитку вітчизняної аналітичної науки, необхідна трансформація змісту та цільової орієнтації економічного аналізу відповідно до соціально-економічних змін суспільства. Тому в сучасних умовах нової ринкової формації у суб'єктів підприємницької діяльності виникає потреба не тільки в аналітичній обробці інформації про практичну діяльність, але й потреба в новій цільовій орієнтації на прийняття управлінських рішень та їх зворотного зв'язку з керованою підсистемою управління суб'єктом господарювання.

У ХХІ ст. відбувається стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх якісне та кількісне зростання, що впливає і на організаційно-технологічні аспекти аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання. Тому постає необхідність його класифікації за новими ознаками і для цього пропонується додати нову класифікаційну ознаку — топологічну, яка характеризує рух у просторі та безперервність відображення реальної господарської дійсності — і в цьому контексті поділити аналітичне забезпечення управління суб'єктами господарювання на: економічну аналітику та економічний аналіз.

Література

1. Мошенський С. З., Олійник О. В. Економічний аналіз: Підручник / За ред. Ф. Ф. Бутинця. — Житомир: ПП «Рута», 2007. — 704 с.
2. Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. Економічний аналіз: Підручник / За заг. ред. А. Г. Загороднього. — К.: Знання, 2008. — 487 с.
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / За ред. акад. НАНУ проф. М. Г. Чумаченка. — К.: КНЕУ, 2003. — 540 с.
4. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник. — К.: Знання, 2008. — 630 с.
5. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 668 с.
6. Шадріна Г. В. Теория экономического анализа: учеб.-метод. комплекс / Г. В. Шадріна. — М.: ЕАОИ, 2010. — 219 с.
7. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу [Текст]: навч. посібник / Г. І. Купалова. — К.: Знання, 2008. — 639 с.
8. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз [Текст]: Навч. посібник. — К.: ЦУЛ, 2009. — 256 с.
9. Олійник О. В. Формування моделі систематизації видів та напрямів економічного аналізу [Електронний ресурс] // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. — 2009. — № 2 (48). — Режим доступу: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/visnik/econom/2_48/16.pdf
10. Мних Є. В. Економічний аналіз [Текст]: підручник / Є. В. Мних. — К.: Знання, 2011. — 630 с.
11. Лазаришина І. Д. Види економічного аналізу та їх класифікація [Текст] // Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства»: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. 16—17 травня 2002 р. / І. Д. Лазаришина. — К.: КНЕУ, 2002. — 596 с.